

vigen van
deren der
Turken of
Diensvol-
voren.
dit alles
or de au-
bij de vol-

is gedoopt,
caliteit van
erkoren is,

tand.

las men
a zake Dr.

roetelt het
armen uwe

die den ge-
tegenover
wonen zende-
medaanschen
ziel zoo on-
open hangen,

stellig tegen
de te Mid-
kele goede
te spreken,

r. Scheurer
oogenblik
ds in open-

eren in Indië
te harten te
bevelen in

KUYPER.

Geretor-
ferentie.

gewone leden
rovincie Gro-
osten dezer,
ehuis te Gro-
te conferentie

ter door Da-
ter van het
l gesproken,
erd zijn refe-
de stellingen:
eindig boven
Zichzelf voor
st alle kennis
o op bewuste

genomen in
shypen in de
dacht; rust op
wil Gods: is
Wezen door
in den kos-
ten één orga-

en heeft dien
ud tot object,
l hare deelen
objectief deze
tenschap door
u geest wordt

rscheidenheid
dit ook de or-
de van de ver-
scheidenheid
bekleedt met
ne der weten-
zondere open-
zakelijk werd,

ogie uiteraard
Gods, die het
tot subject niet
organisme; en
g eener weten-
zizing behoort
ophie.

erde theologie
en stelt mis-
schisch, om dit
net name ook
matiek (zooals
log, wederge-
meer wij het
oteriologische)
ot allerlei dwa-

ijken dank had
s, om in deze
u uiteenzetten
g, die ons wens-
en den mens-
in deze samen-
wellicht geene
toet meerdere
orden, ging de

— de jaren,
ewichtige tij-
del eens om-
de reals, dat
l spreker zich
reinen, moet
welke in dit

n, nu niet op
ij geene andere
t in deze dagen
breed. Al zijn
Christologische
theologische
ken. En dit
licht getreden,
de belijdenis

dat het theo-
moet komen;
neer karakter,
stellingen niets
zijn de zaken,
gewest.
orden gesteld,
alle hoogheid
in Zich bezit

wat ons zoo schoon wordt geteekend in
Jesaja 57: »Want alsoo zegt de Hooge
en Verhevene, die in de eeuwige woont,
en wiens naam heilig is: Ik woon in de
hoogte en in het heilige, en bij dien die
eens verblijven en nederigen geestes zijn,
opdat ik levend make den geest der nederigen,
en opdat ik levend make het hart der verblij-
zelden.»

Allereerst dient dus op die hoogheid, op die
Souvereïnteit Gods de aandacht te worden ge-
vestigd. De Heilige Schrift leert ons, dat God
de Heere woont in het donkere, in het heilige,
in het verhevene, dat Hij absoluut Souverein is,
en dat er tusschen Hem en ons eene absolute
klove bestaat. Het staat vast, dat God een on-
toegankelijk licht bewoont; dat Hij niet te be-
reiken is door ons, ook niet door onze verbeeld-
ing, door onze gedachten; ook niet door een
Engel. God de Heere gaat ons denken verre
te boven. Van die volstrekte Souvereïnteit, van
die hoogheid Gods zijn onze kerken, de theolo-
gie, in vroeger dagen veel beter overtuigd
gewest dan thans. Wanneer wij de boeken
der dogmatiek van onze Gereformeerde vaders,
maar ook van de Roomschen opstaan, dan zien
wij, dat daarin is voorgestaan de gedachte, dat
God boven alle voorgestelling, boven alle ge-
dachten verheven is; dat Hij niet omschreven
kan worden. Dat uitgangspunt nu moet meer
tot zijn recht komen. Het karakter van ons
Gereformeerd beginsel ligt juist in dat theolo-
gisch standpunt, dat eveneens erkent, dat wij
slechts zooveel wetenschap van God hebben als
voor ons bestaanbaar is, zooveel als Hij voor
ons noodig oordeelt.

Alle kennis, al ons weten berust op de open-
baring Gods, is door Hem ons medegedeeld, is
noot door ons verzonnen. Die kennis Gods
nu draagt in de eerste plaats het karakter van
bewustheid. Wanneer iets onbewust is, kan het
uit den aard der zaak zich niet openbaren. Het
onbewuste verschijnt wel, maar kan nooit zich-
zelf openbaren.

De spreker toonde hierna aan, dat God Zich-
zelf volmaakt, Zichzelf absoluut kent; wij
daarentegen kennen ons slechts ten deele. Het
is daarom voor den Heere niet mogelijk Zich-
zelf aan ons mede te deelen; het eindig; kan
het oneindige niet bevatten.

Maar in de tweede plaats, die openbaring Gods
moet ook zijn eene vrijwillige. God heeft het
vermogen over Zichzelf; Hij kan Zichzelf open-
baren, zooals het Hem behaagt. Dat openbaren
wordt dus door Zijn bewustzijn, maar ook door
Zijn vrijen wil kenbaar. Eene absolute mede-
deeling van den Heere aan ons is niet mogelijk;
dese is slechts denkbaar in de drieëenheid van
het Goddelijk Wezen. Zoodra God zich aan
het scheepel mededeelt, draagt het het karakter
van accommodatie. Maar terwijl de Heere God
is de absoluut Hooge, is Hij ook tegelijkertijd
de Genadige, zoodat Hij zich tot zijn scheepel,
in zijne breede geleidingen, nederbuigt.

Overgaande tot de tweede stelling, wees Prof.
Bavinck op den inhoud van die openbaring,
waarbij de referent God als het subject van die
openbaring aanwees, wij Hij Zichzelf aan ons
mededeelt. De inhoud van die openbaring moet
nimmer Pantheïstisch worden opgevat, maar
theïstisch, waaruit spr. resulteert dat die open-
baring eindig moet zijn. Volgens het Pantheï-
stisch standpunt gaat God in het geschapene op;
is God de substantie, en de kosmos de open-
baring; die beiden dekken elkaar; er is geen
onderscheid tusschen het absolute Wezen Gods
en het geschapene. Op Pantheïstisch terrein val-
len de begrippen van mogelijkheid en werke-
lijkheid samen. Het theïstisch standpunt leert
geheel iets anders. Het stelt vast, dat de inhoud
der openbaring Gods niet gelijk aan Hem wezen
kan; wijst ons op het organisch geheel van het
geschapene; toont ons aan, zooals ook de leer
gewest is van alle Christenen en Gereformeer-
den, dat God alle schepselen ziet in één oogen-
blik; God doet zijne kennis niet op van buiten,
zooals bij ons, bij wie de kennis van buiten
wereld ingedragen. Omdat God absoluut is, ziet
Hij alle dingen in één oogenblik, vormt daar-
door al het geschapene een samenhangend ge-
heel.

Prof. Bavinck vestigde er met nadruk de aan-
dacht op, en dit grondende op de Heilige Schrift,
dat in den Raad des Heeren slechts één besluit
is, al mag dat besluit dan ook door ons onder-
deeld worden; een kosmos is niet denkbaar dan
als organisch geheel; de Heilige Schrift bewijst
ons dit. Alle schepselen en al het geschapene
vormen één organisch geheel. Al wat bestaat,
behoort men onder het woord kosmos te ver-
staan. Als wij lezen: »Alsoo lief heeft God de
wereld gehad», de bekende tekst uit Johannes'
Evangelie, dan hebben wij te denken, dat God
die wereld als organisch geheel heeft lief gehad,
dus geheel die wereld met dat rijke leven, met
hare schepping van planten en dieren, met hare
maatschappij, met hare Staat. En een Francis-
cus van Assise heeft zich zeker aan overdrijving
schuldig gemaakt, als hij ook aan de vogelen
het Evangelie ter redding predikte, maar er lag
toch eene waarheid in, dat die wereld in zijn
geheel zal worden gereed. En in den strijd dan
ook tusschen God en den Satan, gaat het dan
ook niets minder dan om de groote vraag: Of
die rijke wereld het eigendom zal zijn van Satan
of van God den Heere. Het gaat dus ook om
de kunst en de wetenschap.

De Pantheïsten verstaan onder het organisch
geheel, dat de dingen met elkander meenvloeden;
maar het begrip, zooals wij ons dat vormen over
organisme, sluit dit niet in. Als wij beweren, dat
de geheele wereld in een organisch verband
bestaat, dan ligt daarin opgesloten, dat ieder
scheepel zijne zelfbewustheid behoudt. Het woord
organisch moet dus niet pantheïstisch, maar
theïstisch worden gedacht.

En wat de derde stelling aangaat, de belijde-
nis van het theïsme is het, dat God de Heere
het leven geschapen heeft in zijn eigen aard.
Het Darwinisme zouwel als het Pantheïsme wist
alle lijnen uit; daartoe mocht het Darwinisme
en de evolutieeler wel komen. Indien er toch
geen wezenlijk verschil is tusschen God en het
scheepel, dan kan er ook geen onderscheid zijn
tusschen de schepselen in hun onderling ver-
band. Ook op het terrein der wetenschap en
kunst is er onderscheiding; ja zelfs op het ter-
rein der wetenschap zelf. Zoodra men dan ook
de grenslijn uitwisch tusschen wetenschap en
kunst, gaat men principieel mank aan het pan-
theïsme.

De wetenschap heeft een eigen terrein. Zij
is ook weder onderscheiden; zij vormt een
element in den kosmos. Zoo komen wij tot
verschil van wetenschappen. Van die onderschei-
dingen kan men een vijftal noemen, omdat de Uni-
versiteit het ons zoo voorstelt. De gang, welke
die verschillende geleidingen der wetenschap heb-
ben doen ontstaan, is voortgekomen uit één weten-
schap. Waarom — zoo vraagt het kind reeds —
zijn toch al die dingen, die ik aanschouw? De
wijsgeerte is gekomen met de groote vraag:
Vanwaar zijn de dingen? Wie die eene vraag
kan beantwoorden, heeft de geheele wetenschap.

In die wetenschap, nu is ook de theologie op-
genomen. In de Griekse filosofie waren
alle wetenschappen opgesloten. Wanneer dan
ook Plato en Aristoteles spreken van de weten-
schap, hadden zij daarin wel terdege de theo-
logie opgenomen.

Toen dan ook het Christendom kwam, heeft
het de wetenschap als zoodanig niet verworpen,
maar het is zijne taak geweest, om die weten-
schap weder te enten, te doen wortelen op het
gehoof. Zoo is er gekomen eene Universiteit;
eene vrucht van het Christelijk geloof. Tegen
het begrip van Universiteit hebben dan ook
nimmer kerken van eenige betekenis eenig be-
zwaar gehad. De theologische wetenschap was
opgenomen in het corps der wetenschap.
De theologie heeft een eigen plaats aan de Uni-
versiteit; heeft een eigen karakter, een eigen
object, een eigen methode en een eigen doel
aan de Universiteit. Prof. Bavinck zette deze
bewering nader uiteen, waarbij hij liet uitkomen,
dat de theologie een soteriologisch karakter
draagt; dat verloop tusschen den val en het
eind der eeuwen.

De theologie, die aldus een zelfstandig karak-
ter draagt in het corps der Universiteit, is in-
gelijfd en opgenomen in den cyclus der weten-
schap; de theologie is een zelfstandig onderdeel
der wetenschap. Dat wordt door de theisten dan
ook niet bestreden. Het verschil dat bestaat over
de theologie als vak van wetenschap is noch
principieel noch essentieel. De spr. maakte de
opmerking, om het verschil nader te verklaren,
dat de theologie van niets anders uitgaat, dan
de kennis Gods, welke een deel is van alle ge-
loovigen. In één vak der theologie bestaat tus-
schen de theologen en het ander deel der ge-
loovigen slechts een graduëel verschil, n.l. in het
vak der dogmatiek, maar in andere vakken gaat
dit verschil verder. Een kind des Heeren, die
niet gestudeerd heeft, heeft materieel geen ver-
stand van de vakken, welke aan de theologische
faculteit worden gedoceerd.

Het verschil bestaat dus alleen in methode.
De eenvoudige menschen weten niet alleen iets
van theologie af, maar wel terdege ook iets van
andere vakken van wetenschap. Een landbou-
wer b.v. weet *practisch* zeer veel van natuur-
kunde af, menigmaal meer dan de man van den
katheder. De praktische landbouwer stelt zich
echter altijd voor de vraag: *Wat zijn de din-
gen?* maar de geleerde zegt: *Waarom zijn de
dingen?* Zoo ook in de theologie. De beoefenaar
der theologie moet eindigen met aan-
bidding en bewondering; de theologische weten-
schap is het te doen om de oorzaak der din-
gen.

Wij menen alzo theoloog worden, dan dient
men opleiding te genieten. Voor den theoloog
is dit het *gymnasium*. Een theoloog moet hebben
een warm hart en een goed hoofd, en daarom
is voor hem noodig een *Christelijk gymnasium*.
De theoloog moet alles bestudeeren, maar in
het bijzonder de filosofie. Er is geen echt
theoloog denkbaar, die niet echt filosoof is.
Dat is de kracht van het Jezuitisme, dat onder
hen zulke uitnemende filosofen gevonden
worden. En het is de grootste fout geweest
van de wetswijziging op het hooger onderwijs in
1876, dat de filosofie van het propaedeutisch
examen is geschrapt.

Wij menschen zijn klein geschapen, klein ook in
begrip; alles moet aan ons bewustzijn worden
kenbaar gemaakt; van buiten worden ingedragen.
Alzo hebben wij veel te leeren, maar ook veel
af te leeren. Wij hebben daarvoor noodig de
Christelijke filosofie, n.l. dat wij zoo en niets
anders moeten denken in de Heilige Godge-
leerdheid. Wij moeten niet in de leer gaan bij de
pantheïstische, noch bij de deïstische, maar bij
de Christelijke filosofie, die opgekomen is
in den loop der eeuwen. Wij hebben noodig de
realistische filosofie, die niet anders voor
ons moet zijn dan om te leeren denken. Vooral
na Kant is het zoo broodnoodig om de philoso-
fie te bestudeeren. Na dezen wijsgeer toch
moeten onze theologen niet alleen de wet van
het denken, maar ook de wet van het kennen,
bestudeeren. Tegenover Kant zijn wij allen ge-
roepen positie te kiezen.

Het kenmerk der Gereformeerde theologie
ligt in haar theologisch karakter; elk ander
standpunt, ook dat der Christologie, leidt tot
dwalingen. De Soteriologie heeft tot standpunt:
Wat zegt de mensch ervan, en leidt tot pelagi-
anisme. Het Christologisch standpunt vraagt:
Wat zegt de Christus ervan? De ervaring heeft
geleerd, dat dit tot allerlei oppervlakkigheid
leidt, en men altijd in de war geraakt wat nu
toch wel de Christus zelf in de Schrift gezegd
heeft. De Gereformeerde daartegenover vraagt:
Wat heeft God gezegd in Zijn genade Woord.
En daarmede staan wij gedeeltelijk ook tegen-
over Luther, die ook de Christologische leer
was toegedaan.

De Gereformeerde vraagt: Wat zegt God van
den mensch. Wat heeft Hij daaromtrent ge-
openbaard in de Heilige Schrift. Dat Woord is
een licht op ons pad, en een lamp voor onze
voet, niet alleen voor de theologie, maar ook
voor den Staat en de Maatschappij op ieder
terrein des levens. Daarop moet dan ook de
eere Gods gebracht worden op ieder terrein des
levens, op ieder gebied der wetenschap. Wij
moeten hebben eene Gereformeerde belijdenis,
maar ook Gereformeerde beginselen, ook voor
ons wetenschappelijk denken. Het Gerefor-
meerd standpunt is zowel katholiek als uni-
versaal. Op het gebied van de rechtswetenschap
b.v. hebben wij ons af te vragen: Wat wil
God, dat als *recht* moet uitgeleefd worden.

En ten slotte iets over de supra en infra.
Ook op dit terrein geldt het: Wat zegt God van
de verkiezing der dingen. In de Gereformeerde
kerk is nooit verschil geweest over de natuur
en den inhoud der decreta, maar alleen over de
orde der dingen. De infra zegt: zoo, terwijl de
supra beweert: alzo; moet de orde der dingen
gesteld worden. De infra-lapsariërs hebben wel
terdege den val van Adam in de Schriftbesluit
vastgesteld. Alleen Augustinus, de eerste infra-
lapsariër, beweerde het tegendeel. Er is dus ook
hier alleen verschil van methode. De infra-noch
de supra-lapsariërs mogen elkander uitsluiten in
de Gereformeerde kerk; dat is ongereformeerd,
daar beiden het over den inhoud en de natuur
der dingen volmondig eens zijn.

Over diepe stille werd de rede aangehoord,
waarna een zeer belangrijk debat volgde.

Debat.

Na een uur pauze, werd de gelegenheid tot
debat geopend.

Het eerst maakte hiervan gebruik Dr. Bos
van Beidum, die bijna tegen alle stellingen in
oppositie kwam.

Bij de twee eerste stellingen liet Dr. Bos uit-
komen, dat het organisme in de wetenschap,
zooals dit verklaard is door den referent, hem
niet duidelijk is. De eerste stelling toch gaat
uit van de onderstelling van het organisme
aller wetenschappen. Alle kennis en weten-
schap — aldus Dr. Bos — is daarom nog

geen kennis van God, hoewel alle gave van
God is. Ook met de tweede stelling kon Dr.
Bos zich niet vereenigen. Volgens spr. bestaat
God in Zichzelf en openbaart zich uit zijn
wezen, terwijl in de stelling is belichaamd, dat
God zich openbaart in den kosmos.

En wat nu de derde stelling aangaat: De
openbaringsinhoud en de kosmos is niet het-
zelfde; met andere woorden: de kosmos is de
openbaring niet. Men kan dus niet zeggen, dat
er geene wetenschap des menschen zoude zijn
als er geen kosmos was; het is dus niet juist,
dat alle kosmos den openbaringsinhoud tot
object heeft. En nu het tweede deel der stel-
ling: »en hangt daarom objectief in alle hare
deelen organisch samen, terwijl ook subjectief
deze organische samenhang van alle wetenschap-
pen door de eenheid van den menschelijken
geest wordt geëcht en bevestigd.» Dit tweede
deel der stelling gaat niet op, als het eerste deel
niet opgaat. Men mag niet uit de eenheid der
menschheid besluiten tot de eenheid der dingen.
Er is eene eenheid der menschen, o.m. omdat
zij uit één bloed zijn geschapen; bovendien
staat het nageslacht der menschen weder op
dat van het voorgeslacht. Die eenheid der
menschheid leidt wel tot conclusien, maar daar-
uit en daarmede kan men nog niet besluiten
tot de eenheid der dingen.

Wat nu de vierde stelling betreft: dat de theo-
logie in het kader der wetenschap ligt, moet,
volgens Dr. Bos, nog bewezen worden. De
theologie beslaat een eigen terrein, een eigen
wetenschap, omdat zij een eigen object heeft,
n.l. God, maar dat object had zij ook buiten de
zonde. Wij beweren, dat de theologie is eene
eigen zelfstandige wetenschap, die wel invloed
uitoefent op de andere vakken van wetenschap,
maar dat verband is niet organisch, omdat de
theologie God tot object heeft en de andere
wetenschappen den kosmos.

En nu de ge stelling. Wat is de theologie —
zoo vraagt spr. — als wetenschap, in onder-
scheiding met de kennis Gods, die het deel
aller geloovigen is? De theologie zou vol-
gens den referent als subject hebben niet de
kerk als *instituut*, maar als *organisme*. Die
onderscheiding vindt men in de Heilige Schrift
niet. De kerk als instituut zou dus als subject
geen theologie mogen beoefenen. Waarom mag
een leeraar, een bedienaar des Woords, geen
theologie beoefenen? Heeft de kerk als instituut
alleen een soteriologisch of philanthropisch, en
geen theologisch doel? De beoefening der theo-
logie als zoodanig, is bewerd, ligt niet in de
ambten. Maar is een predikant niet geroepen
om theologie te beoefenen? Dat terrein is zoo
groot, is gezegd; maar moeten de leeraars dan
alleen dogmatiek beoefenen?

Wat is er tegen, dat eene kerk een dienaar
afstaat voor de beoefening der theologie, om
tevens dienaren des Woords op te leiden? Het
doel der theologie is niet om de wetenschap, maar
om God beter te leeren kennen; ook voor de
gemeente des Heeren. Eindelijk: is de theolo-
gie veiliger binnen de kerk, dan buiten de ge-
instituëerde kerk? Is de beoefening der theo-
logie veiliger aan de Vrije Universiteit, of aan
de Theologische School? Als de kerk als insti-
tuut geen theologie mag beoefenen, wordt haar
de eerekrone ontnomen en zou de kerk, in
Synode vergaderd, over theologische quaestien
niet kunnen oordeelen.

En wat nu de laatste stelling betreft: Alleen
de toepassing aan aanleiding geven tot misver-
stand. Spr. vraagt ten slotte: Leidt de notie
(het verstandsgebruik) terug naar God?

Dr. Hulsebos heeft met genoegen — evenals
dit door den vorigen spr. is geconstateerd —
het referaat gehoord. Hij wenscht te consta-
teeren, dat de referent de beoefening der phi-
losophie heeft noodig geoordeeld als *hulpmiddel*
in het denken, dus als geestelijke gymnastiek; en
nu wenscht spr. er op te wijzen, dat door den
referent daarmede is bedoeld, dat de filosofie
niet gebruikt mag worden om theologische vraag-
stukken op te lossen; dat toch zou een gevaar-
lijk standpunt zijn. Spr. heeft zich onder het
hooren van het referaat afgevraagd: Of de mensch
alleen beschouwd moet worden bij zijne geboorte
als eene onbeschreven tafel? Volgens zijne me-
ning heeft de mensch ook eene ingeschraven
kennis. En wanneer hij dan vraagt in verband
met de verklaring van den kosmos: Alzo lief
heeft God de wereld gehad, moet daarmede dan
verstaan worden *alles* wat bestaat, of heeft hier
het woord kosmos een andere betekenis?

Vooris wenscht spr. te vragen, of de weten-
schap een creatuur moet zijn? Vervolgens is het
spr. nog niet duidelijk, dat de kerk niet als
instituut, maar als organisme de theologie moest
beoefenen. Spr. vraagt: Is de kerk als instituut
minder dan als organisme? Als de kerk als orga-
nisme de theologie kan beoefenen, dan kan zij
het volgens spr. veel beter doen als in-
stituut. En ten slotte zou hij willen vragen,
of de bewering wel opgaat, dat de heilsopen-
baring zoude zijn een tijdelijke weg?

Prof. Bavinck beantwoordde eerst den laat-
sten spr. Dr. Hulsebos. Met de opvatting van
Dr. Hulsebos, dat de filosofie moet beschouwd
worden als een geestelijke gymnastiek, kan Prof.
Bavinck zich wel vereenigen. Alleen wenscht
spr. er aan toe te voegen, dat die geestelijke
gymnastiek tot ontwikkeling dient te komen in
de praktijk, dat wil zeggen, dat de leerstukken
met elkander, als geestelijk denkvermogen, in
verband gebracht moeten worden. De philo-
sophie is eene ontwikkeling van het denken;
spr's. antwoord is daarom ontkennend op de
vraag, dat de theologie door de beginselen der
philosophie moeten uitgewerkt worden.

En nu de vraag: Heeft de ziel geene inge-
schapene kennis? In strikten zin genomen:
neen. Alle kennis, die wij van God hebben,
van den Christus en van de natuur heeft geen
scheepel alleen van zichzelf. Om dit duidelijk
te maken wenscht spr. een beeld te gebruiken.
Bij het aanschouwen der zon zijn twee dingen
noodig: n.l. de zon en het oog; indien een van
deze beiden wordt gemist is het zien onmog-
lijk. Bij het verkrijgen van kennis zijn twee
dingen onmisbaar: de ziel en het denken, waar-
door het in de ziel wordt opgenomen; het ob-
jectief is de Heilige Schrift, het subjectief is de
Heilige Geest, die ons de dingen inductief
maakt; nooit zijn deze twee van elkander te
scheiden.

Op de vraag naar aanleiding van de tweede
stelling, over den inhoud der openbaring, of
hierbij ook opgesloten is de bijzondere open-
baring, is spr's. antwoord: Zeer zeker. De kos-
mos heeft in de Heilige Schrift weer dan eene
betekenis. De kosmos kan van de zijde der
menschen en van de zijde Gods, in den staat
der rechtheid en in den staat van het bederf
beschouwd worden. God heeft den kosmos lief,
ondanks de zonde. Dat wil niet zeggen, dat wij
nu ook die wereld der zonde moeten lief hebben.
Neen; daartegenover laat God de bedriging
hooren: die een kind der wereld wil zijn, enz.
En nu de vraag: Is de wetenschap een crea-
tuur? De wetenschap is niets anders dan de

gedachtenwereld in de menschen. Het Darwinisme
wil het ons anders voorstellen, n.l. dat de weten-
schap iets zoude zijn *buiten* de menschen om.
Tegen deze voorstelling kwam Prof. Bavinck
met kracht op, en beweerde, dat indien de we-
tenschap bestaat in het menschelijk bewustzijn,
zij ongetwijfeld is een creatuur. De gedachten-
wereld in de menschen is een creatuur. De
wetenschap van het geloof is *eene realiteit*, evenals
dit de liefde is. Het Darwinisme hecht alle
waarde aan de *zinnelijke* dingen; daarom hecht
zij alles aan magnetisme en electriciteit, daarmede
beweerde, dat de zinnelijke dingen de
wereld beheerschen. En ofschoon spr. magne-
tisme en electriciteit in hare waarde wenscht te
laten voor wat zij zijn, staat hij tegenover de
Darwinisten met de bewering: Niet de zinnelijke,
maar de *onzinnelijke* dingen beheerschen de wereld,
en het geloof is van veel groter waarde, dan de
genoemde factoren van het Darwinisme.

Wat is het orgaan voor de openbaring Gods
in den mensch? Het menschelijk verstand. Het
geloof is eene acte van het intellect; het geloof
is geene aparte grootheid, maar geloof is ge-
hoorzaamheid des verstands.

Wat is — zoo is gevraagd — van groter
waarde: De kerk als instituut of als organisme?
Dat is dezelfde opmerking als wanneer men
zou vragen: Wie is groter: Vondel of Bil-
derdijk? Spr. beweert: Op dit terrein is de
kerk als instituut groter, op een ander gebied
is zij groter als organisme.

De kerk als instituut — en dit ook in ant-
woord aan Dr. Bos, hoewel spr. daar straks nog
nader op terugkomt — de kerk als instituut is
dan aanwezig, als men optreedt in de ambten en
als lid der kerk. Een enkel voorbeeld. Wanneer
b.v. de gemeente des Heeren onder de predi-
king des Woords samen is, is zij bijeen als ge-
instituëerde kerk; maar wanneer straks die ge-
meente uiteengaet, en de leden bij elkander
komen te koffie drinken, dan is men samen niet
als geïnstituëerde kerk, maar als leden van de
organiserende kerk. Wanneer iemand, een
ouderling, op de markt eene koe verkoopt, dan
doet deze man dit niet in de kwaliteit als onder-
ling, maar als Christen, als lid der georganise-
erde kerk. Op het terrein van het publieke
leven: Staat en maatschappij enz. hebben de
geloovigen hunne roeping te verstaan en te ver-
vullen; op deze terreinen treedt de kerk op als
organisme.

En nu de vraag: Mag de kerk geen schoelen
hebben? Zeker.

Komt de theologie uit de kerk als instituut
voort? Wel neen. Heeft God in de kerk als
instituut eene gave gelegd om theologie te be-
oefenen? Neen. In de Gereformeerde belijdenis
staat dan ook nergens, dat de ambtsdragers ge-
roepen zijn de theologie als wetenschap te be-
studeeren. *De kerk als instituut heeft daarvoor
geene gave*. Wanneer dan toch een predikant
theologie beoefent, doet hij dit dan als ambts-
drager? Wel neen. Maar dit doet hij omdat God
speciaal aan hem daarvoor eene gave heeft ge-
schonken, en daarmede staat hij dan ook gelijk
met ieder ander lid der gemeente, maar indien
men deze gave beoefent, doet men dit niet als
lid der geïnstituëerde kerk, maar als geloovige.

Is de theologie niet veiliger aan een school dan
aan de Vrije Universiteit? Best mogelijk. Tus-
schen de theologische School en de Vrije Uni-
versiteit is geen principieel verschil. De theo-
logie gaat echter niet uit van de *geïnstituëerde*
kerk. Dit heeft de kerk ook goed ingezien. Wij
hoogleraren, zijn ambtsdragers geweest. Maar
alvorens wij ons ambt als hoogleraar hebben
aanvaard, zijn wij geworden *emeriti-predikanten*.
Ging nu de beoefening der theologie uit zoo-
wel aan de Vrije Universiteit als aan de theo-
logische School van de geïnstituëerde kerk, dan
behoefde aan de hoogleraren geen emeritaat te
worden verleend. De Theologische School staat
wel onder toezicht van de kerk, maar behoort
niet tot de geïnstituëerde kerk.

Nadat nog door Prof. Bavinck een antwoord
gegeven was op de laatste vraag over de tijdelijk-
heid van de bijzondere heilsopenbaring, waarbij
de spr. o.m. liet uitkomen, dat de natuur des
menschen is om God eenwig te loven in heer-
lijkheid, en er slechts eene zedewet voor den
mensch is gegeven, beantwoordde de referent
nog nader Dr. Bos.

Prof. Bavinck beweerde, dat Dr. Bos tegen
zijn stellingen eene serie van gedachten had
opgeworpen; de tijd liet niet toe op deze allen
in te gaan.

Spr. wenscht slechts te constataren, dat deze
serie van gedachten zijn voortgekomen uit de
gedachte: *God en de wereld zijn twee*; zoo is
het betoog van Dr. Bos. Tegen die stelling nu
heeft spr. ernstige bezwaren. Wat de eerste
stelling aangaat: Inderdaad, niet alleen de theo-
logie, maar alle wetenschap die wij hebben,
berust op openbaring. Waarom? Omdat alle
wetenschap op ieder terrein leidt te doen met
de openbaring Gods. God heeft *alles* geschapen
door den logos; dat wil zeggen, dat God ge-
schapen heeft na gedachte te hebben; al het
geschapene gedacht heeft naar den kosmos. De
openbaring is de kosmos, en omgekeerd de
kosmos is de openbaring. Wanneer de dingen
uit het *onbewuste* waren opgekomen, zouden zij
als ongerijnde dingen bestaan. *Alle* dingen
gerusten op gedachten Gods; in een bloem, in
een dier is de gedachte Gods ingelegd.

De eigenlijke gedachte van de wetenschap is
dan ook om in te dringen wat God heeft ge-
dacht met de dingen die Hij schiep. Het doel
der rechtswetenschap b.v. is om de gedachten
Gods te peilen, wat Hij geleefd heeft wat recht
is. Zoo is het ook met andere takken van we-
tenschap, ook met de natuurkunde. Alle weten-
schap heeft het met openbaring te doen.
Wetenschap is niets anders dan vertolking van
de gedachten Gods. De weg waartoe Dr. Bos
moet komen — spr. zegt niet dat Dr. Bos dit
wil — *leidt tot dualisme van Gods openbaring*.
En daartegen nu heeft spr. groot bezwaar. Dr.
Bos komt in conflict met de realiteit; hij doet
te kort aan het theologisch karakter der we-
tenschap.

De leer der Schrift is, dat de Christus niet
gekomen is in eene *nieuwe* menschelijke natuur,
maar heeft aangenomen de menschelijke natuur,
zooals deze reeds bestond bij Adam. De ge-
nade bestaat ook in niets dan in de *herstelling*
der natuur des menschen; door de menschow-
ding van Christus is niets nieuws in de schiep-
ping gebracht. De herschepping des menschen
is niets anders dan eene *reformatie* der schiep-
ping, welke aan de menschen ten goede is ge-
komen, welk tot hare genezing is aangebracht.
De herschepping is *geen* indragen van eene
nieuwe substantie, maar eene nieuwe vorming.
Alle wetenschap moet het om God zelf te doen
zijn. Het is dan ook *onjuist* hetgeen Dr. Bos
beweert, dat de theologie God zoude hebben
als object, en de andere wetenschappen een
kosmos. Wanneer wij ons ideaal vaststellen in
den Hemel, zal daar slechts wezen eene weten-
schap in de dingen, maar ook niet buiten de
dingen om.

Ten slotte kwam spr. ten sterkste op tegen

twee richtingen in de wetenschap: het Mysticisme
en het Rationalisme. Voor den mysticus is God
nergens te vinden dan in het diepst van zijn
gemoed; daarom gaat hij zich dan ook opsluiten
in zijn wezen; het rationalisme, dat beweert,
dat wij God in ons gemoed niet kunnen vin-
den. Daarom moeten wij de wereld beschou-
wen, dan zien wij God. De mysticus houdt
geene andere theologie over, dan in zijn ge-
moedsleven; de rationalist beweert, dat God
nergens anders te vinden is, dan in de werken van
Zijne handen.

Tegenover dit alles, verdedigde Prof. Bavinck
het standpunt der Gereformeerden, beweerde,
dat daaruit voortvloeit, dat de theologie als
wetenschap dient te worden beoefend aan eene
Universiteit, met een eigen doel en methode,
en in verband moet staan met de andere facul-
teiten. Het einde van de wetenschap moet zijn
de ere Gods.

Door Dr. Kouwenhoven van Groningen werd
gevraagd in verband met stelling V: Of de
referent aldaar bedoelt de filosofie in forme-
len, of ook in materiëlen zin, en ten tweeden
of met het oog op Joh. 3 v. 16, zij die ver-
loren gaan ook behooren tot den kosmos, die
God heeft liefgehad, en ten derde, of de theo-
logie niet aan het hoofd moet staan, niet is de
koningin der wetenschap.

Prof. Bavinck beweerde, dat hij bedoeld heeft
de Christelijke filosofie in formelen zin, waar-
aan door den spr. nog eenige nadere verklaring
werd toegevoegd. Behooren in verband met
Joh. 3:16, ook de verlorenen tot de wereld,
die God heeft liefgehad? Neen. Het organisme
kan blijven, al vallen er ook miljoenen van
dat organisme af. Spr. herinnert hierbij aan het
behoud der wereld als organisme door het be-
houd van Noach en de zijnen in de ark, terwijl
alle anderen verdronken. Moet de theologie aan
het hoofd staan der wetenschappen? Neen. Zij
maakt deel uit van den kosmos, en staat in
organisch verband met andere takken van we-
tenschap. Men kan aan den anderen kant wel
beweren, dat de theologie andere takken van
wetenschappen veel overtreft.

Aan het einde der beantwoording gekomen,
deed Prof. Bavinck uitkomen, dat God tegenover
menschen altoos om Zich aan ons te openbaren
in eene menschelijke gedaante verschijnt; altoos
met eene menschelijke stem spreekt; tot Engelen
spreekt op Engelsch,